

BALLA TIBOR

A NÉMET HADTÖRTÉNETI KUTATÓINTÉZET 46. NEMZETKÖZI HADTÖRTÉNETI KONFERENCIÁJA

(Berlin, 2004. május 24–27.)

A Német Hadtörténeti Kutatóintézet és a Német Történeti Múzeum közös szervezésében május 24. és 27. között Berlinben zajlott le „Az elfelejtett keleti front – 1914/15. Esemény, hatás, utóhatás” című nemzetközi konferencia. A kongresszusnak – melyen nyolc ország képviselői vettek részt – a Német Történeti Múzeum adott otthont. A munka egész napos szekcióüléseken, angol és német nyelven folyt.

A nyitó előadásra május 24-én este került sor. *Prof. Dr. Hew Strachan* (Oxford, Egyesült Királyság) az első világháború elfelejtett keleti frontjáról tartott előadást. Kiemelte, hogy Alfred Schlieffen német vezérkari főnök még Oroszországot tartotta a fő ellenségnek. A német vezérkar tartott egy keletről jövő fenyegetéstől, de nyugaton a hadművelési lehetőségek nagyobbak voltak. A földrajzi viszonyok és a fejlettebb vasúthálózat miatt a németek nyugaton terveztek nagyobb hadműveleteket, Kelet-Poroszországban csupán védekezni akartak, a keleti fronton utánpótlási gondok miatt sem érhettek el távoli orosz területeket. Az előadó kifejtette, hogy Németország legnagyobb háborús győzelmét mégis keleten érte el, amelyet a Breszt-Litovszkban 1918. március 3-án aláírt béke szentesített.

Május 25-én a munka *Dr. Jörg Duppler* kapitánynak, a potsdami Német Hadtörténeti Kutatóintézet igazgatójának és *Prof. Dr. Hans Ottomeyer*nek, a berlini Német Történeti Múzeum főigazgatójának köszöntője után az első szekcióban folytatódott *Prof. Dr. Stig Förster* (Bern, Svájc) elnöklete alatt.

Az első előadó *Dr. Terence Zuber* (Würzburg, Németország) volt, aki az első világháború kitörésekor létezett német háborús és felvonulási tervekert ismertette. Kitért Alfred von Schlieffen és Helmuth von Moltke keleti és nyugati frontra vonatkozó hadművelési terveire, összehasonlította a két német vezérkari főnök elképzeléseit. Felsorolta mekkora német haderő állt a hadvezetés rendelkezésére 1914 nyarán, és az hogyan vonult fel a nyugati valamint a keleti hadszínteren.

Másodikként *Dr. Gerhard P. Groß* alezredes (Potsdam, Németország) emelkedettszólásra, aki a keleti fronton végrehajtott német hadműveletekről beszélt. Hangsúlyozta: a hadvezetés számára a keleti front csak mellékhadszíntér volt, többfrontos háború esetén nem létezett határozott hadművelési terv az orosz haderő elleni háborúra, mint ahogy a központi hatalmak egységes főparancsnoksága is hiányzott. Ismertette a keleti fronton lezajlott német hadműveleteket 1915. szeptember végéig. A német győzelmek politikai következményeiről is beszélt, kiemelte, hogy a nyugati fronttal ellentétben keleten a háborút zömében mozgóháborúként vezették.

A kávészünet után *Prof. Dr. Boris Savkin* (Moszkva, Oroszország) a keleti fronton 1914–1915-ben folyt harcokról tartott előadást, orosz szemszögből. Kiemelte, hogy a közel kétezer kilométer hosszú keleti front tartása három és fél éven át az orosz csapatokra hárult. Értékelte, hogy az antant-hatalmakhoz képest milyen állapotban (rosszabb fegyverzettel és felszereléssel, alacsonyabb kiképzettségi szintű katonatömegekkel) lépett be az orosz haderő a háborúba. Hangsúlyozta, hogy az orosz haderő mentette meg Franciaországot 1914-ben a vereségtől. Kitért arra, hogy az orosz hadsereg hárommillió főt veszített 1915 végéig.

Kiemelte, hogy a cári birodalomnak minden anyagi és embertartalékát mozgósítania kellett a háborúban, amely 1917-ben a forradalomhoz és a háborúból való kiváláshoz, valamint a központi hatalmakkal megkötött különbékéhez vezetett.

Az ebédszünetet követően *Prof. Dr. Lothar Höbelt* (Bécs, Ausztria) előadásában a keleti fronton 1915 végéig zajlott osztrák-magyar – orosz háborúról beszélt. Röviden értékelte az 1914 őszi lezajlott hadműveleteket, a győztes limanowai csatát, a Przemysl felmentésére indított hadmozdulatokat, a kárpáti téli csatát, az 1915. május 2-i gorlicei áttörést és a központi hatalmak azt követő offenzíváját. Említést tett a cs. és kir. haderő nem kielégítő háborús felkészüléséről, a hadvezetés – különösen Franz Conrad von Hötzendorff

vezérkari főnök – surlódásairól a németekkel a koalíciós háborúban.

Kávészünet után *Prof. Dr. Günther Kronenbitter* (Augsburg, Németország) az 1914–15-ös német – osztrák-magyar vezetési problémákról tartott előadást. Kiemelte, hogy a szövetséges Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia katonai együttműködését megnehezítették az eltérő politikai célok és a katonai potenciáljuk különbözősége. A közös katonai sikerek sem igazán közelítették a két szövetségest, ezzel kapcsolatban rávilágított a lengyel kérdés bonyolultságára. Hangsúlyozta, hogy a németek végig vezető szerepet vittek a keleti fronton és nyomást gyakoroltak az osztrák-magyar főparancsnokságra pl. az olasz és román semlegesség megvásárlása érdekében. Felsorolta a hadicélok különbözőségét, kitért a Conrad von Hötzendorf és az Erich von Falkenhayn vezérkari főnökök közötti nézeteltérésekre is.

Május 26-án a második szekció elnöki tisztét *Prof. Dr. Jörg Baberowski* (Berlin, Németország) töltötte be. Elsőként *Dr. Piotr Szlanta* (Varsó, Lengyelország) emelkedett szólásra és az első világháború első két évének, a modern lengyel nemzet identitását megalapozó időszaknak a vizsgálatát végezte el. Megemlítette, hogy a Lengyelországot a XVIII. század végén felosztó hatalmak szembe kerültek egymással a háborúban (másfélmillió lengyel szolgált katonaként a három hatalom hadseregében), és mindnyájan megpróbálták megnyerni a lengyelek szimpátiáját. Bemutatta a lengyel politikai elit megosztottságát, amely osztrák, illetve orosz szimpátiájú volt. Említést tett az oroszoktól visszahódított Galíciában véghezvitt kemény osztrák-magyar megtorlásokról, melyek nyomán csökkent a társadalomban a Monarchia iránti szimpátia. Röviden elemezte a világháborúnak a rutének azonoságtudatára gyakorolt hatását.

Dr. habil. Hubertus F. Jahn (Cambridge, Egyesült Királyság) előadásában a cári Oroszországban a németekről, mint ellenségről kialakult képről beszélt. Hangsúlyozta, hogy míg az orosz belügyminisztériumban egyes körök német beállítottságúak voltak, a kormányzati és gazdasági körökben valamint a liberálisok soraiban németellenesség volt tapasztalható. Az orosz értelmiség is megosztott volt a németek megítélésében. Aláhúzta, hogy a cári birodalomban 1917 előtt nem létezett egységes nemzeti öntudat.

A kávészünet után *Dr. Peter Hoeres* (Münster, Németország) a központi hatalmak országaiban a szlávokról, mint háborús ellenségről formált képről beszélt. A németek és a németajkú osztrákok ellenségképében a szlávok lusta, piszkos, szervezetlen, szolganépként jelentek meg, vagyis a szlávokról pejoratív kép alakult ki. Elemezte, hogyan változott a kongresszusi Lengyelországban létrehozott osztrák-magyar és német főkormányzóságban a hódítók és a szláv népesség viszonya. Megtudhattuk, hogy a németajkú osztrákoknál a szláv ellenségkép főként a csehekkel szemben volt megfigyelhető, de a hadiiparban és a mezőgazdaságban alkalmazott orosz hadifoglyokkal szemben is megnyilvánult.

Az ebédészünet után *Dr. Eva Horn* (Frankfurt/Oder, Németország) előadása hangzott el, melyben a keleti front német részről történt irodalmi megjelenítésével foglalkozott. Megemlítette, hogy a nyugati fronttal ellentétben, az orosz hadszíntéren folyó háborúról nem létezett egységes kép. A keleti frontról szóló irodalomban a háború primitív, kaotikus vagy egzotikus oldalát állították előtérbe, ellentétben a nyugatival, ahol elsősorban a gépi háború traumáját taglalták.

Prof. Dr. Birgit Menzel (Mainz, Németország) az 1914–15-re vonatkozó orosz háborús irodalom áttekintésére vállalkozott. Kiemelte, hogy az első világháború nem prominens téma az orosz irodalomban, a művek száma, a nyugat-európai háborús irodalomhoz viszonyítva, meglehetősen csekély. Az orosz írók körében a háború hazafias vagy nemzeti támogatása rövid ideig tartó és gyenge volt. Részletesen elemezte Alexander Szolzsenyicin „1914 augusztusa” című művét, amely a német és az orosz imperialista háborút állított középpontjába, egyben mintegy dokumentarista interpretációja az orosz hadsereg katonai vereségének, amely a vezetés hadműveleti és morális gyengeségén keresztül a cári birodalom összeomlásához és az 1917-es forradalomhoz vezetett.

Prof. Dr. Igor Narszkij (Cseljabinszk, Oroszország) az orosz katonák által az orosz nyugati fronton 1914–15-ben megélt háborús valóságot és tapasztalatokat foglalta össze előadásában. Hangsúlyozta: az első világégés nem épült bele az orosz nép emlékezetébe, mivel az 1917-es két forradalom és az 1918–20-as polgárháború eseményei háttérbe szorították. Az orosz katonák 1914–15-ben az állásháborút szerényebb méretekben élték át,

mint a nyugati fronton harcoló hadseregek, az ellátási problémák még nem voltak olyan égetők, mint amilyenekké 1916–17-ben váltak. A katonák mégis egyre erősödő ellenszenvvel nézték a háborút, mely 1916-ban már tömeges elégedetlenkedésbe csapott át. A főként parasztokból álló hadsereg szocializációja is hozzájárult, hogy a katonatömegek a bolsevizmus eszméinek hordozói lettek.

A kávészünet után *Prof. Dr. Hans-Erich Volkmann* (Freiburg, Németország) az 1914–15-ös keleti fronton folytatott háborút a német katonák élményein és tapasztalatain keresztül értékelte. Kiemelte, hogy a keleti háború elején a német katona több problémával is szembenézett, legfőképpen a hiányzó ellenségképpel, ezáltal a katonák nem kielégítő motivációjával, valamint az ellenfél váratlanul gyors felvonulásával, támadó szellemével és kitartásával. A német harcoló csapatok a beléjük nevelt fegyelem és az ideologizált hősiesség révén méltó ellenfelei voltak az oroszoknak. A német katonai vezetés háborús tapasztalatai azt eredményezték, hogy a két világháború közötti időszakban a Szovjetunió Németország természetes szövetségésévé vált.

Prof. Dr. Vejas Gabriel Liulevicius (Tennessee, Egyesült Államok) előadásában az első világháború alatti német megszálló politikáról szövegezte Kelet-Európában. Hangsúlyozta, hogy a német megszállási politikát etnikai manipulációkhoz igazították. A katonai vezetők számára az egyes országok és az ott élő emberek a modern népességgelpolitika tárgyai voltak, a megszállt területek ellenőrzésére a garmatokon már használt módszereket is alkalmazták. Elmondta, hogy a náci időkben a német politika már antiszemita, radikális raszszizmussal kombinálva jelent meg Kelet-Európa újjáalakításában.

Május 27-én a szekcióelnöki tisztet *Prof. Dr. Hans Ottomeyer*, a berlini Német Történelmi Múzeum főigazgatója látta el.

Dr. Christine Beil (Tübingen, Németország) az első világháború alatti német hadikiállításokról tartott előadásában kiemelte, hogy a múzeumok és azok kiállításai a német hátrország számára a fronton zajló eseményeket elérhető közelségbe hozták. A kiállításokat – melyek a népesség körében a nevelés és a szórakozás eszközei voltak – a hadügyminisztérium, a Vöröskereszt, a különböző hazafias egyesületek és magánszemélyek készítették. A hadikiállításokon a keleti front és

a megszállt területek legalább annyira jelen voltak, mint a nyugati hadszíntér. Az oroszoktól zsákmányolt fegyverek, felszerelések, a koszos orosz egyenruhába öltöztetett bábuk, mind a német felsőbbrendűség látható bizonyítására szolgáltak az orosz kulturátlanság felett. A kiállítások a meglévő ellenségkép sztereotípiáit is megerősítették.

A következő előadást *Dr. Kristiane Burchardi* (Berlin, Németország) tartotta, aki a moszkvai első világháborús bajtársi temető történetéről beszélt. Megtudhattuk, hogy a temetőt 1915 februárjában létesítették és 1919-ig 17 500 katonát temettek el ott. A későbbiek során, a szovjet érában szétrombolták, majd az 1990-es években újból létrehozták. A sírkertben ma 20 emlékkő és kereszt található, amelyek alatt az egykori antant-hatalmak katonái nyugszanak.

Dr. Rainer Rother (Berlin, Németország) az ismeretlen katona szertartásának történetéről tartott előadást. Elmondta, hogy a megemlékezés ma is ismert formája ez első világháború után keletkezett. Először 1920-ban, Franciaországban és Nagy-Britanniában, majd utóljára 2000-ben, Kanadában temették el az ismeretlen katonát. A második világháború után is zajlottak ilyen ünnepek, amelyek végét a vietnami háborúban elesett ismeretlen katonák 1998-ban történt exhumálása és azonosítása jelentette. Az előadó főként a nyugat-európai országokban történő megemlékezésekre tért ki részletesebben.

Dr. Gundula Bavendamm (Berlin, Németország) előadásának témája az Internet, mint a háborús emlékezet médiuma volt. Főként az angolzás, francia, és nyugat-európai országokban, ezen belül is az állami és magán-szervezetek valamint egyesületek, továbbá az egyes személyek által készített weboldalakról hallottunk jó összefoglalót. Elmondta, hogyan néznek ki ezen oldalak, hogyan jelenítik meg az állami szervezetek, egyesületek és magánszemélyek az első világháborút, milyen lehetőségeket kínálnak az oldalra látogatóknak, milyen nemzeti különbségek vannak a világháborúra való virtuális emlékezésben.

Az ebédszünet után *Dr. Rainer Rother* a Német Történelmi Múzeum „A világháború 1914–1918. Esemény és emlékezés” című, újonnan nyílt kiállításának koncepciójáról és keletkezéséről tartott rövid összefoglaló előadást, melyben kiemelte, hogy annak célja a XX. század öskatasztrófiájának tekintett világégés bemutatása. Beszélt a kiállításához

felhasznált médiumok szerepéről, valamint a nagyobb német múzeumok és számos neves európai múzeum – többek között a budapesti Hadtörténeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum – valamint több nagyobb magángyűjtemény anyagából válogatott és kölcsönzött kiállított tárgyokról, képzőművészeti alkotásokról, dokumentumokról. Ezt követően a konferencia résztvevőinek lehetőségük nyílt a kitűnő és érdekes kiállítás megtekintésére a készítőik szakvezetésével.

A jól sikerült és szervezett konferencia végén elhangzott zárszóban a szervezők megköszönték a résztvevők munkáját, hangsúlyozták a konferencia eredményességét, továbbá – tekintettel a háború kitörésének 90. évfordulójára – más, hasonló első világháborús konferenciák megrendezésének szükségességét emelték ki.

A budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum képviseletében a konferencián *Dr. Veszprémy László* alezredes és *Dr. Balla Tibor* őrnagy volt jelen. Május 25-én, késő délután került sor *Dr. Balla Tibor* „Szarajevó, Doberdó, Trianon. Magyarország első világháborús képes albuma” című, 2003-ban napvilágot látott kötetének vetítéssel kísért német nyelvű bemutatójára. Ezt megelőzően a magyar résztvevők német nyelvű előadásukban az utóbbi öt évben az első világháború témakörében Magyarországon megjelent, zömmel a Hadtörténeti Intézet munkatársai által publikált kiadványokról, az első világháborús hadtörténeti kutatások jelenlegi állásáról, az ilyen irányú jövőbeni publikációs tervekről és szakmai feladatokról adtak áttekintést a konferencia résztvevőinek, majd válaszoltak a feltett kérdésekre.

Budapest, 2003.
360 o. + 16 szatlan o.
3700.- Ft
ISBN 963 9402 30 3

Markó Árpád: II. Rákóczi Ferenc csatái

Válogatott tanulmányok

Sajtó alá rendezte: Mészáros Kálmán

A Rákóczi-szabadságharc hadtörténetének első igazán avatott kutatója, Markó Árpád (1885–1966) számos tanulmányában dolgozta fel a kuruc szabadságharc nagy csatáit és kisebb ütközeteit. A szerző érdeme, hogy a témát a spanyol örökösödési háborúval kapcsolatos nemzetközi összefüggésrendszerben vizsgálta. Ezek az egyre nehezebben hozzáférhető, de immár klasszikussá vált tanulmányok egységes formában és az újabb kutatási eredményekre is utaló jegyzetapparátussal jelentek meg a szabadságharc kitörésének 300. évfordulója alkalmából. A kiadvány bevezetőjében a szerző munkásságát és hányatott életútját, a függelékben pedig a témával foglalkozó műveinek teljes bibliográfiáját is fellelhetjük. A kötetet használatát személy- és földrajzinév-mutató, valamint alakulatmutató könnyíti meg.

A szakma elismerését mi sem jelzi jobban, mint hogy a könyv a *Hadtörténelmi Közlemények* és a *Századok* hasábjain is kitűnő kritikát kapott.

Nap Kiadó